

A.D. XENOPOL

Filosof al istoriei

- Referat Istoriografie Românească -

A.D. XENOPOL

Filosof al istoriei

Alexandru D. Xenopol, personalitate proeminentă a culturii românești, s-a născut la 24 martie 1847 în Iași. După absolvirea liceului în orașul natal, a realizat studii universitare de filozofie, drept și istorie (1867-1871). Ca urmare, a devenit doctor în drept la Berlin, apoi doctor în filozofie la Giessen, în același an, 1871, fiind puternic influențat de savanții germani.

Reîntors în țară, Alexandru D. Xenopol a intrat în magistratură, fiind, în 1872, prim-procuror al Tribunalului din Iași, iar din 1883 s-a integrat, ca profesor, Universității din Iași, având preocupări intelectuale multiple. Istoric, filozof al istoriei, economist, literat, pedagog, jurist, sociolog, profesor, Alexandru D. Xenopol a fost ales în 1893 membru titular al Academiei Române. Între 1898-1901 devine rector al Universității din Iași.

Ca om de știință, cu deosebire pentru domeniul istoriei, în 1900 era membru de onoare al Societății de Arheologie din Bruxelles, urmând același titlu primit de la Societatea Academică din Cernăuți (1901), membru al Institutului Internațional de Sociologie (1903), titular al Academiei de Științe Morale și Politice din Paris (1914), vicepreședinte al Societății de Sociologie din Paris (1916).

Pentru istoriografia românească, Alexandru D. Xenopol este un adevărat corifeu al modernismului, plasat, ca temporalitate, între Independență și Marea Unire. În lucrările sale a analizat, pe baza unei ample documentări, tradiționalitatea autohtonilor în contextul antichităților europene, apoi structurile medievale, evenimentele de seamă din secolele XVIII-XIX, toate acestea regăsindu-se în opera sa fundamentală. Primele decenii ale veacului XX, judecate cu maturitatea și erudiția savantului de renume mondial, sunt, de asemenea, reliefate în scrierile sale.

S-a aflat întotdeauna într-un fertil dialog cu învățații renumiți ai Europei, prin intermediul forurilor științifice istorice, care i-au acordat deseori premii de excelență, alături de Academia Română. A murit la 27 februarie 1920 în București.

Încă din anii de început ai activității științifice, Alexandru D. Xenopol s-a remarcat prin analize istorice, cu valoare incontestabilă, publicate în revista **Convorbiri literare**. Dintre acestea se impune scrierea **Teoria lui Roesler. Studiu asupra stăruinței românilor din Dacia Traiană**, apărută în 1884 (300

de pagini). Pe aceeași temă a publicat la Paris, în 1885, lucrarea **O enigmă istorică. Românii în Evul Mediu**. Sunt demonstrații veridice privind temeinicia, pe baza criticii moderne, a autohtoniei și continuității românilor în spațiul nostru tradițional, carpato-dunărean.

În perioada 1888-1893, Alexandru D. Xenopol a tipărit la Iași opera fundamentală: **Istoria Românilor din Dacia Traiană**, având șase volume și totalizând aproape 4000 de pagini. Este prima prezentare sistematizată, analitică și complexă a istoriei românilor, din toate provinciile tradiționale, începând tratarea problematicii din cele mai vechi timpuri până la unirea din anul 1859.

În scopul finalizării acestei sinteze, autorul a realizat cercetări îndelungate în arhive și biblioteci din țară ori din străinătate, publicând anticipat diverse studii referitoare mai ales la izvoarele și instituțiile istorice românești.

În elaborările sale surprinde structurile societății românești, dinamica evenimentelor, cauzalitatea și finalitatea acestora. De asemenea, prezintă aspecte fundamentale proprii vieții sociale, economice, politice, administrative, culturale și religioase, definitorii pentru români, urmărește evoluția activității umane, producțiile și bogățiile acestui spațiu geo-istoric, reliefează categoriile sociale, starea și evoluția țăranilor, meșteșugarilor, breslașilor, târgoveților, orașenilor sau a marilor proprietari funciari.

Un loc important se acordă structurilor instituționale, proprii statelor românești, cum au fost cele integrate activităților juridice, financiare, școlare, cutumiare, militare, intelectuale, face referiri la știință, biserică, la politica internă și externă.

O asemenea vastă problematică este integrată analizei de ansamblu asupra spațiului românesc, evoluției continue și unitare a acestuia, din antichitate, până în etapa modernă. Cercetările și concluziile sale demonstrează crezul istoricului în adevărul referitor la „*Stăruința neîntreruptă a românilor în Dacia Traiană..., din trecut s-a dezvoltat prezentul, și care este direcțiunea ce aparține viitorului*”.

Abordând importanța teoriei în istorie, considerată ca una din principalele caracteristici ale acesteia, Alexandru D. Xenopol a insistat asupra perioadei când a apărut ideea unității naționale în conștiința poporului român. Pornind de la asemenea filozofie, prezintă, în esență, factorii favorabili ce au călăuzit unitatea genezei românești, traversând vremurile și ajungând la oportunitatea unității politice în timpul vieții sale.

Viziunea savantului a devenit o realitate incontestabilă, realizându-se când se afla încă în activitate științifică, dorințele lui fiind însă argumentate prin **Istoria românilor din Dacia Traiană** cu un avans temporal de trei decenii.

În **Introducerea** de la primul volum al sintezei amintite, tipărit în 1888, preciza printre altele: „*Poporul român nu poate năbuși o speranță ce încolțește în el, de câte ori își aruncă ochii spre toate acele părți unde răsună graiul românesc, anume că din păturile adânci ale unui viitor oricât de îndepărtat, va răsări odată frumosul arbore al unirii tuturor românilor; că pe cât se întinde graiul lor comun, se vor înjgheba și interesele lor comune; că granițele Statului vor cădea odată împreună cu acelea ale naționalității lor*”.

Opera lui Alexandru D. Xenopol, deși unitară ca sens, se structurează pe câteva secțiuni distincte. Prima dintre acestea constituie marile sinteze, în care cuprindem: **Istoria românilor din Dacia Traiană**, editată, așa cum s-a precizat, la Iași, între 1888-1893, având: volumul I, 623 de pagini, volumul II, 590 de pagini, volumul III, 680 de pagini, volumul IV, 663 de pagini, volumul V, 770 de pagini și volumul VI, 668 de pagini, la care sunt adăugate un număr de șapte hărți; **Histoire des Roumains de la Dacie Trajane depuis les origines jusqu'a l'Union des Principautés en 1859**, apărută la Paris în 1896, două volume, însumând 1132 de pagini și trei hărți, cu o prefață a intelectualului liberal Alfred Rambaud (1842-1905), cel ce a coordonat elaborarea lucrării **Istoria generală din secolul IV până în zilele noastre**, 12 volume, la care a colaborat inclusiv Alexandru D. Xenopol; **Istoria românilor din Dacia Traiană**, editată la Iași între 1896-1912, în 13 volume, și **Les Roumains – Historie, Etat matériel et intellectuel**, publicată la Paris.

Cea de a doua secțiune a operei lui Alexandru D. Xenopol reprezintă subiectele ce abordează filozofia istoriei. Printre acestea înscrîm: **Les principes fondamentaux de l'histoire**, lucrare apărută la Paris în 1899; **Principiile fundamentale ale istoriei**, volum editat la Iași în 1900 și **La théorie de l'histoire**, carte publicată la Paris în 1908, la care se adaugă **Studii economice**, culegere tipărită la Iași în 1879.

Secțiunea a treia din discursul istoriografic al lui Alexandru D. Xenopol are tentă polemică și documentară. Aici se pot încadra: **Teoria lui Rösler. Studii asupra stăruinței românilor în Dacia Traiană**, Iași, 1884, ca replică la lucrarea **Römische Studien**, elaborată de istoricul german Robert Rösler (1840-1881), apărută la Viena în 1871; **Une énigme historique. Les Roumains au moyen âge**, Paris, 1885; **Etudes historique sur le peuple roumain**, Iassy, 1887; **Românii și Austro-Ungaria**, Iași, 1914, precum și numeroasele articole sau luări de poziție în reuniuni științifice naționale ori internaționale pe aceeași temă.

Există, de asemenea, cea de a patra secțiune a scrierilor lui Alexandru D. Xenopol, cuprinzând o tematică diversificată, referitoare, de exemplu, la

domniile lui: Ștefan cel Mare (1871), Constantin Brâncoveanu și Dimitrie Cantemir (1886), Scarlat Callimachi (1897), Alexandru Ioan Cuza (1903) sau despre Nicolae Kretzulescu (1915); amplele referiri la confruntările militare dintre ruși și turci, prezentându-se urmările acestora pentru Țările Române (1880); luptele politice interne între Drăculești și Dănești (1907), sau **Istoria partidelor politice în România** (1910).

Asemenea lucrări au cunoscut ulterior mai multe ediții, bibliografii adnotate, interpretări filozofice și istoriografice, iar în 1972 a apărut volumul **Alexandru D. Xenopol. Studii privitoare la viața și opera sa**, care a fost coordonat de Leonid Boicu și Alexandru Zub.

Totodată, în cadrul Institutului de Istorie din Iași al Academiei Române, care poartă numele marelui învățat, spiritul și faptele sale sunt permanent pilduitoare pentru generațiile actuale de cercetători.

Asiduitatea lui Alexandru D. Xenopol de a explicita evenimentele istorice, investigând noi modalități care să structureze istoria și filozofia istoriei, îl plasează printre cei mai importanți gânditori europeni ai perioadei respective.

Originală este teoria „*scrierilor istorice*”, argumentată în lucrările amintite mai sus **Les principes fondamentaux de l'histoire**, publicată la Paris în 1899, și **La théorie de l'histoire**, apărută tot în Capitala Franței, în 1908.

Conform acestei teorii, faptele istorice decurg unele din altele și, prin legăturile cauzale dintre ele, se înlanțuie în „*serii istorice*”, ceea ce constituie esența conținutului și derulării existenței umanității. Ca modalitate concretă, Alexandru D. Xenopol aduce în prim-plan evoluția poporului român cu domenii esențiale pentru o națiune: etnogeneza, stabilitatea, unitatea, instituționalitatea, demografia, economia, viața politică, științifică, religioasă și relațiile internaționale.

În elaborarea concepției sale asupra istoriei, Xenopol pleacă de la distincția dintre faptele coexistente, care se raportează la spațiu și faptele de succesiune, care se dezvoltă în timp, distincție pe care el o considera *piatra unghiulară a teoriei* sale. Faptele coexistente se repetă, fără a se schimba și constituie obiectul de studiu al științelor teoretice, iar faptele de succesiune se schimbă permanent, dar nu se repetă și ele dau specificul științelor istorice. În cazul faptelor de coexistență, scurgerea timpului nu modifică fenomenele, în vreme ce în faptele de succesiune timpul intervine ca un element modificador esențial. Deși distincția amintită determină deosebirea dintre științele teoretice și cele istorice, între cele două genuri de fapte nu există, după Xenopol, un zid despărțitor. Faptele de coexistență repetându-se, se pot transforma până la urmă

în fapte de succesiune, precum revărsările reluate ale unui fluviu dau naștere în final deltei sale, care-i o nouă formațiune geologică și geografică.

A.D. Xenopol socotește că științele istorice se referă și la fenomene materiale și la cele spirituale. Vorbind de istorie, el nu o consideră o știință particulară oarecare, precum fizica sau chimia sau psihologia, ci *un mod de concepție a lumii, modul succesiv, în opoziție cu modul coexistent*. Istoria se îndeletnicește astfel cu fenomenele *care sunt ceea ce sunt prin cursul timpului* și acestea se referă și la societate și la natură și la spirit și la lumea materială.

Lucrarea **Les principes fondamentaux de l'histoire** s-a bucurat de o călduroasă primire în multe țări europene unde erau în curs acute dezbateri a problematicilor de filosofie a istoriei. Neokantienii Rickert și Windelband vedeau în filosofia istoriei un teren de revigorare a filosofiei în genere, iar Dilthey considera și el că întemeierea rațiunii istorice este o cale de rezolvare a crizei în care intrase filosofia. În raport cu alți filosofi ai istoriei din acea vreme, Xenopol avea marele avantaj că opera sa în acest domeniu venea din partea unui mare și recunoscut istoric pe plan național, cunoscut apoi și în Europa prin traducerile scrierilor sale istorice, ca și prin studiile publicate în reviste străine de specialitate. Așa se explică și ecoul lucrării lui Xenopol de teoria istoriei, precum și prestigiul statornic de care s-a bucurat de atunci încolo savantul român.